

**Міністерство освіти і науки України
Бердянський державний педагогічний університет
Кафедра історії та філософії**

ЗАТВЕРДЖЕНО
Рішення Приймальної комісії
Бердянського державного
педагогічного університету
27 березня 2020

ПРОГРАМА
вступного іспиту з дисципліни
«Історія України»

Освітній ступінь: бакалавр

Спеціальність:

- 012 Дошкільна освіта
- 013 Початкова освіта
- 014 Середня освіта (Історія)
- 014 Середня освіта (Хореографія)
- 014 Середня освіта (Музичне мистецтво)
- 014 Середня освіта (Українська мова і література)
- 014 Середня освіта (Мова і література (російська))
- 014 Середня освіта (Мова і література (англійська, болгарська))
- 014 Середня освіта (Фізична культура)
- 014 Середня освіта (Здоров'я людини)
- 016 Спеціальна освіта
- 017 Фізична культура і спорт
- 024 Хореографія
- 032 Історія та археологія
- 035 Філологія (германські мови та літератури (переклад включно) перша англійська)
- 061 Журналістика
- 081 Право
- 231 Соціальна робота

Бердянськ - 2020

1. Пояснювальна записка

Мета вступного іспиту для вступу на здобуття освітнього ступеня бакалавра: з'ясувати рівень теоретичних знань та практичних навичок вступників з метою формування рейтингового списку та конкурсного відбору вступників на навчання за освітнім ступенем бакалавра в межах ліцензованого обсягу спеціальності.

Тест – це завдання стандартної форми, виконання якого дає можливість виявити рівень сформованості знань, умінь, навичок.

Час виконання тестових завдань – 180 хвилин.

Екзаменаційний тест складається із 90 завдань, з яких – 85 тестів закритого типу (з альтернативними вибірковими відповідями в 4-х варіантах) та 5 тестів відкритого типу (самостійна відповідь на питання, на утворення логічних пар, на визначення термінологічних понять, написання міні-творів, есе та інших форм творчої роботи).

Приклад тестового завдання

1. Як називалися адміністративно-господарські осередки, де представники князівської влади регулярно збирали встановлену данину, чинили суд тощо?

1. перевісища;
2. погости;
3. уроки;
4. ловища.

97. Установіть відповідність між подіями та назвами історико-географічних об'єктів, де ті події відбулися:

1. Запуск у дію Дніпровської гідроелектростанції – Дніпрогесу;
2. встановлення Олексієм Стахановим вуглевидобувного рекорду;
3. утворення першої в Радянському Союзі МТС ;
4. започаткування Пашею Ангеліною змагання тракторних бригад;
5. спорудження у 1935 р. пам'ятника Тарасові Шевченку (архітектор М. Манізер).

1 – Запоріжжя; 2 – Луганськ; 3 – Одещина; 4–Старо-Бешево (Донеччина); 5 – Харків.

1	2	3	4	5

Вимоги до відповіді вступника

Під час вступного іспиту вступник повинен показати :

- 1) Чітке знання означень, історичних понять, термінів, формулювань, дат, передбачених програмою, вміння пояснювати їх;

- 2) Вміння точно і стисло висловлювати власну думку на історичні події, використовуючи набуті знання, термінологічний апарат;
- 3) Наявність історичних вмінь і навичок, передбачених державними стандартами, вміння застосовувати їх на практиці;
- 4) Вміння аналізувати та систематизувати історичний матеріал.

Стародавня історія України

Поява та розселення людей на території України. Поширення землеробства й скотарства на землях України. Кочовики за раннього залізного віку. Заснування античних міст-колоній у Північному Причорномор'ї та Криму. Перші писемні згадки про давніх слов'ян (венедів, антів, склавинів). Велике розселення слов'ян.

Дати:

IV - середина III тис. до н.е. – розселення племен трипільської культури на території України;

VIII–VI ст. до н.е. – Велика грецька колонізація

Друга половина V - VII ст. – Велике розселення слов'ян.

Поняття та терміни: «історичні джерела», «археологічна культура», «палеоліт», «мезоліт», «неоліт», «бронзовий вік», «ранній залізний вік», «привласнювальне господарство», «відтворювальне господарство», «колонізація», «колонізація», «кочовики».

Київська держава

Розселення східнослов'янських племінних союзів. Утворення Київської держави (Русі-України). Внутрішньо- та зовнішньополітична діяльність князів/княгині: Олега, Ігоря, Ольги, Святослава. Князювання Володимира Великого та Ярослава Мудрого. Запровадження християнства як державної релігії.. Правління Ярославичів. Князювання Володимира Мономаха та його сина Мстислава в Києві. Боротьба з половецькою загрозою. Розвиток суспільно-політичного та господарського життя Київської держави (Русі-України)

Поширення писемності. Розвиток культури й освіти Київської держави (Русі-України)

Дати:

882 р. – об'єднання північних та південних руських земель Олегом;

988 р. – запровадження християнства як державної релігії;

1019 – 1054 рр. – князювання Ярослава Мудрого в Києві;

1097 р. – Любецький з'їзд князів;

1113 р. – укладення «Повісті минулих літ»; початок правління Володимира Мономаха у Києві

1187 р. – перша згадка назви «Україна» у писемних джерелах

Персоналії: Аскольд, Олег, Ігор, Ольга, Святослав, Володимир Великий, Ярослав Мудрий, Володимир Мономах, Ярослав Осмомисл, літописець Нестор.

Поняття та терміни: «племінний союз», «князь», «бояри», «верства», «язичництво», «християнство», «шлюбна дипломатія», «ікони», «мозаїка», «фреска». Билини», «літопис».

Галицько-Волинська держава. Монгольська навала

Об'єднання Галицького та Волинського князівств. Князування Данила Романовича. Монгольська навала на південно-західні землі Русі. Розподіл і збереження Галицько-Волинської держави нащадками Данила Романовича.

Розвиток суспільно-політичного та господарського життя

Культура Галицько-Волинської держави.

Дати:

1199 р. – утворення Галицько-Волинської держави;

1223 р. – битва на р.Калка;

1238 – 1264 рр. – правління Данила Романовича;

1240 р. – захоплення Києва монголами.

Персоналії: Роман Мстиславович, Данило Романович, Лев Данилович, Юрій I Львович, Юрій II Болеслав.

Поняття та терміни: «ярлик», «баскак».

Литовсько-Руська держава. Українські землі у складі Великого князівства Литовського та інших держав (у другій половині XIV – першій половині XVI ст.)

Боротьба Польщі та Литви за Галицько-Волинську спадщину. Вхід українських земель до складу інших держав (Угорське королівство, Молдавське князівство, Османська імперія, Московське царство). Кревська унія. «Велике князівство Руське». Остаточна ліквідація Київського та Волинського удільних князівств. Утворення Кримського ханства. Перехід кримських ханів у васальну залежність від Османської імперії. Виникнення українського козацтва. Соціально-економічне життя. Розвиток культури та освіти.

Дати:

1362 р. – битва на р. Сині Води;

1385 р. – укладення Кревської унії;

40-і роки XV століття – утворення Кримського ханства;

1478 р. – визнання Кримським ханством васальної залежності від Османської імперії;

1489 р. – перша згадка про українських козаків у писемних джерелах;

1514 р. – битва під Оршею

Персоналії: Ольгерд, Вітовт, Свидригайло, Хаджі-Герей, Костянтин Іванович Острозький, Юрій Дрогобич.

Поняття та терміни: «шляхта», «магдебурзьке право», «магістрат», «цехи», «Дике поле», «козак».

Українські землі у складі Речі Посполитої (друга половина XVI ст.)

Люблінська унія та її вплив на українські землі. Зміни в соціальній структурі українського суспільства. Виникнення Запорозької Січі. Повстання 1590-х років (К.Косинського та С.Наливайка). Братський рух. Утворення греко-католицької церкви. Розвиток культури й освіти.

Дати:

1556 – 1561 р. – Створення Пересопницького Євангелія;

1556 р. – заснування князем Д.Вишневецьким на о. Мала Хортиця першої відомої Січі;

1569 р. – Люблінський унія. Утворення Речі Посполитої;

1586 р. – утворення першої братської (слов'яно-греко-латинської) школи у Львові)

1596 р. – Берестейська церковна унія. Утворення греко-католицької церкви.

Персоналії: Василь-Костянтин Острозький, Дмитро Вишневецький, Герасим Смотрицький, Іван Федоров.

Поняття та терміни: «воєводство», «українське козацтво», «реєстрове козацтво», «Запорозька Січ», «старшина», «клейноди», «греко-католицька церква», «братства», «полемічна література».

Українські землі в складі Речі Посполитої (перша половина XVII ст.)

Зміни в соціально-економічному житті. Відновлення церковної православної ієрархії 1620 р. Розвиток культури та освіти. Морські походи козаків. Участь українського козацтва у війнах Речі Посполитої проти Московського царства і Османської імперії. Козацькі повстання 1620-х – 1630-х рр. «Ординація Війська Запорозького...»

Дати:

1618 р. – похід козаків під проводом гетьмана П.Конашевича-Сагайдачного на Москву;

1621 р. – Хотинська битва;

1625 – Куруківська угода;

1632- »Пункти для заспокоєння руського народу», утворення Києво-Могилянської колегії)

1637 – 1638 рр. – повстання під проводом Павла Павлюка, Якова Острянина, Дмитра Гуні.

Персоналії: Петро Конашевич-Сагайдачний, Іпатій Потій, Йов Борецький, Петро Могила.

Поняття та терміни: «панщина», «фільварки», «Золотий спокій».

Національно-визвольна війна українського народу під проводом Б.Хмельницького середини XVII ст..

Національно-визвольна війна українського народу. Зміни в суспільно-політичному житті. Утворення української козацької держави – Війська Запорозького. Зовнішньополітична діяльність уряду Б.Хмельницького.

Дати:

1648 р. – Жовтоводська, Корсунська та Пилявецька битви;

1649 р. – Зборівська битва. Зборівський договір;

1651 р. – Берестецька битва. Білоцерківський договір;

1652 р. – Батозька битва;

1653 р. – Жванецька облога;

1654 р. – Переяславська рада; українсько-московський договір («Березневі статті»);

1656 р. – московсько-польське Віленське перемир'я.

Персоналії: Богдан Хмельницький, Іван Богун, Тиміш Хмельницький.

Поняття та терміни: «Національно-визвольна війна», «Військо Запорозьке», «Гетьманщина», «покозачення».

Українські землі наприкінці 50-х – у 80-ті рр. XVII ст.

Гетьманування І. Виговського, Ю. Хмельницького.. Поділ Гетьманщини. Гетьманування П. Тетері, І. Брюховецького, П. Дорошенка, Д. Многогрішного, І. Самойловича. Занепад Правобережжя. Запорозька Січ у складі Гетьманщини. Адміністративно-територіальний устрій Слобідської України.

Дати:

1658 р. – Гадяцький договір

1659 р. – Конотопська битва;

1667 р. – Андрусівський договір;

1669 р. – Корсунська угода, визнання Правобережжя Гетьманщиною протекторату Османської імперії;

1681 р. – Бахчисарайський мирний договір;

1686 р. – «Вічний мир» між Московським царством і Річчю Посполитою.

Персоналії:

Іван Виговський, Петро Тетеря, Петро Дорошенко, Іван Брюховецький, Іван Сірко, Юрій Хмельницький, Дем'ян Многогрішний, Іван Самойлович.

Поняття та терміни: «Руїна», «Великий згін».

Українські землі наприкінці XVII – у першій половині XVIII ст.

Гетьманування І. Мазепи. Північна війна і Україна. Повстання під проводом С.Палія (1702-1704 рр.). Гетьманування І. Скоропадського, Д. Апостола. Обмеження автономії Гетьманщини. «Правління Гетьманського уряду» (1734–1750 рр.) Розвиток культури та освіти. Києво-Могилянська академія.

Дати:

1708 р. – українсько-шведський союз, зруйнування Батурина

1709 р. – зруйнування російськими військами Чортомлицької Січі; Полтавська битва;;

1710 р. – Конституція Пилипа Орлика;

1713 р. – ліквідація козацтва на Правобережній Україні;

1734 р. – заснування Нової (Підпільненської) Січі.

Персоналії:

Іван Мазепа, Кость Гордієнко, Іван Скоропадський, Павло Полуботок, Данило Апостол, Пилип Орлик, Феофан Прокопович.

Поняття та терміни: «Конституція», «Малоросія», «Малоросійська колегія», «козацьке бароко», «козацькі літописи».

Українські землі в другій половині XVIII ст.

Гетьманування К. Розумовського. Діяльність Другої Малоросійської колегії. Скасування козацького устрою на Слобожанщині. Ліквідація Запорозької Січі. Ліквідація автономного устрою Гетьманщини. Гайдамацький та опришківський рухи. Зміни в політичному становищі Правобережної України та західноукраїнських земель після поділів Речі Посполитої (1772, 1793, 1795 рр.). Реформи Марії Терезії та Йосифа II та українські землі. Розвиток культури, науки, освіти.

Дати:

1764 р. – остаточна ліквідація гетьманства;

1768 р. – Коліївщина;

1775 р. – остаточна ліквідація Запорозької Січі;

1780–1782 рр. – ліквідація особистої залежності селян в Австрійській імперії;

1783 р. – закріпачення селян Лівобережної та Слобідської України.

Персоналії:

Кирило Розумовський, Петро Калнишевський, Олекса Довбуш, Максим Залізник, Іван Гонта, Григорій Сковорода, Артем Ведель, Максим Березовський, Іван Григорович-Барський, Дмитро Бортнянський.

Поняття та терміни: «Нова (Підпільненська) Січ», «Задунайська Січ», «Коліїщина», «паланка», «зимівник».

Українські землі у складі Російської імперії наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.

Адміністративно-територіальний поділ українських земель у складі Російської імперії. Початок українського національного відродження. Кирило-Мефодіївське братство. Поширення в Україні російського та польського суспільних рухів. Початок промислового перевороту.

Дати:

1798 р. – видання «Енеїди» І.Котляревського;

1828 р. – ліквідація

грудень 1825 – січень 1826 рр. – повстання Чернігівського полку;

1830-1831 рр. – польське визвольне повстання;

1840 р. – перше видання «Кобзаря» Т.Шевченка;

1846–1847 рр. – діяльність Кирило-Мефодіївського братства..

Персоналії:

Йосип Гладкий, Іван Котляревський, Микола Гулак, Микола Костомаров, Пантелеймон Куліш, Тарас Шевченко, Устим Кармалюк.

Поняття та терміни: «промисловий переворот», «нація», «національне відродження», «національна ідея», «масонство», «декабристи».

Західноукраїнські землі в складі Австрійської імперії наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.

Адміністративно-територіальний поділ західноукраїнських земель. Початок національного відродження. Діяльність «Руської трійці». Альманах «Русалка Дністровая». Західноукраїнські землі в європейській революції 1848–1849 рр. Діяльність Головної руської ради (1848–1851 р). Перший досвід парламентської діяльності.

Дати:

1816 р. – створення освітнього товариства галицьких греко-католицьких священників;

1833 – 1837 рр. – діяльність «Руської трійці»;

1848 р. – скасування панщини в Галичині; видання першої україномовної газети «Зоря Галицька».

Персоналії: Олександр Духнович, Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, Яків Головацький, Лук'ян Кобилиця.

Поняття та терміни: «будителі», «революція», «Весна народів».

Культура України кінця XVIII –

першої половини XIX ст.

Розвиток освіти, науки, літератури, мистецтва, архітектури. «Історія русів». Галицько-руська матиця. Собор руських вчених.

Дати:

1805 р. – відкриття університету у Харкові;

1834 р. – відкриття університету в Києві.

1839 р. – ліквідація царською владою греко-католицької церкви на Правобережжі.

Персоналії: Петро Гулак-Артемівський, Григорій Квітка-Основ'яненко, Михайло Максимович, Михайло Остроградський, Василь Каразін.

Поняття та терміни: «романтизм», «класицизм».

Надніпрянська Україна в другій половині XIX ст.

Події Кримської війни 1853-1856 рр. на українських землях. Реформи 1860 – 1870-х років і процеси модернізації в Україні. Українські підприємці. Політика російського царизму щодо України. Розвиток громадського руху. Журнал «Основа». Діяльність «Південно-Західного відділу Російського географічного товариства» (1873–1876 рр.). Братство тарасівців.

Дати:

19 лютого 1861р. – царський маніфест про скасування кріпосного права в Російській імперії;

1863 рр. – Валуєвський циркуляр;

1863–1864 рр. – польське національно-визвольне повстання;

1876 р. – Емський указ.

Персоналії: Володимир Антонович, Михайло Драгоманов, Павло Чубинський, Борис Грінченко.

Поняття та терміни: «Київська козаччина», «земства», «громадівський рух».

Західноукраїнські землі у складі Австрійської (Австро-Угорської) імперії в другій половині XIX ст.

Політика австрійського уряду щодо західноукраїнських земель. Розвиток кооперативного руху. Трудова еміграція. Політизація національного руху та утворення перших політичних партій. Діяльність культурно-освітнього товариства «Просвіта».

Дати:

1868 р. – створення у Львові товариства «Просвіта»;

1873 р. – створення у Львові Літературного товариства ім. Т. Шевченка (**від 1892 р.** – Наукового товариства ім. Т. Шевченка);

1890 р. – створення Русько-української радикальної партії.

1899 – створення Української Національно-демократичної партії та Української соціал-демократичної партії.

Персоналії: Іван Франко, Юліан Бачинський, М. Грушевський.

Поняття та терміни: «трудова міграція», «українофіли», «москвофіли», «народовці», «партія», «радикали», «нова ера».

Українська культура в другій половині XIX – на початку XX ст.

Піднесення української культури. Розвиток освіти, науки, музичного, образотворчого, театрального мистецтва. Українські підприємці-благодійники.

Дати:

1865 р. – відкриття Новоросійського університету.

1875 р. – відкриття Чернівецького університету.

Персоналії: **Сергій Васильківський, Данило Заболотний, Марія Заньковецька, Ілля Мечников, Дмитро Яворницький, Леся Українка, Агатангел Кримський, І. Франко, М. Старицький, Марк о Кропивницький, Іван Карпенко-Карий, Микола Садовський, Микола Лисенко, Микола Пимоненко, Соломія Крушельницька, Мка Терещенко, Богдан Ханенко.**

Поняття: «меценат», «професійний театр», «реалізм», «модернізм».

Надніпрянська Україна в 1900-1914 рр..

Утворення монополістичних об'єднань в Україні. Консолідація української нації. Створення політичних партій Наддніпрянщини. Самостійницька й автономістська течії в національному русі. Події революції 1905 – 1907 рр. в Україні. Діяльність українських парламентських громад в I та II Державних Думах. Діяльність «Просвіти» Посилення національного гніту в 1907 – 1914 рр. Земельна реформа П. Столипіна та її вплив на Україну.

Дати:

1900 р. – утворення Революційної української партії (РУП), першої політичної партії Наддніпрянської України.

1908р. – створення Товариства українських поступовців (ТУП);

1911–1913 рр. – «справа Бейліса»

Персоналії: Євген Чикаленко, Микола Міхновський Ілля Шраг..

Поняття та терміни: «монополія», «хутір», «відруб», «чорносотенці», «страйк».

Західноукраїнські землі у складі Австро-Угорської імперії у 1900- 1914 рр..

Становище промисловості та сільського господарства. Радикалізація українського політичного руху. Вплив греко-католицької церкви на піднесення національної свідомості населення західноукраїнських земель.

1900 р. – обрання А.Шептицького митрополитом греко-католицької церкви.

1907 р. – впровадження в Австро-Угорській імперії загального виборного права для чоловіків

Персоналії: Андрей Шептицький, Кирило Трильовський, Іван Боберський.

Поняття та терміни: «Народне віче»

Україна в Першій світовій війні

Позиції українських політичних сил Наддніпрянської України та західноукраїнських земель щодо війни. Перебіг воєнних дій на українських землях. Діяльність австрійської та російської адміністрацій у Галичині та Буковині. Українські січові стрільці (УСС).

Дати:

Серпень 1914 р. – утворення Головної української ради, формування легіону Українських січових стрільців, створення Союзу визволення України.

1914 р. – Галицька битва;

1915 р. – утворення Загальної української ради;

1916 р. – Брусилівський прорив.

Персоналії: Кость Левицький, Дмитро Донцов.

Поняття та терміни: «світова війна», «Галицько-Буковинське генерал-губернаторство».

Українська революція

Революційні події в Україні у 1917 – на початку 1918 р. Українізація армії. Еволюція поглядів політичних сил України в питанні самовизначення українців. Універсали Центральної Ради (УЦР). Відносини УЦР з Тимчасовим урядом та більшовицькою Росією. Проголошення Української Народної Республіки (УНР). Проголошення радянської влади. Перша війна радянської Росії з УНР. Проголошення незалежності УНР.

Дати:

Березень 1917 р. – утворення Української Центральної Ради;

Квітень 1917 р. – Всеукраїнський Національний конгрес;

Червень 1917 р. – I УЦР;

Липень 1917 р. – II Універсал УЦР;

Листопад 1917 р. – III Універсал УЦР;

22 (9) січня 1918 р. – IV Універсал УЦР, проголошення незалежності УНР;

Січень 1918 р. – бій під Крутами.

Персоналії: Михайло Грушевський, Володимир Винниченко, Сергій Єфремов.

Поняття та терміни: «автономізація», «самостійники», «Універсали УЦР», «Генеральний Секретаріат», «Вільне козацтво», «Народний секретаріат».

Україна в боротьбі за збереження державної незалежності (1918 – 1920 рр.)

Брестський мирний договір між УНР та державами Четверного союзу, Конституції УНР. Гетьманський переворот. Українська Держава.

Утворення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР).

Українсько-польська війна 1918-1919 рр. Акт злуки УНР та ЗУНР.

Прихід до влади Директорії.. Друга радянсько-українська війна. Окупація військами Антанти півдня України. Повстання М.Григор'єва. Денікінський режим в Україні. Більшовицький режим в Україні. Ухвалення Конституції УСРР 1919 р. Перший «Зимовий похід» Армії УНР. Варшавська угода між УНР та Польщею. Польсько-радянська війна на території України. Другий «Зимовий похід» Армії УНР. Холодноярська республіка (1919-1922 рр.)

Дати:

січень (лютий) 1918 р. – Брестський мир між УНР та державами Четверного союзу;

29 квітня 1918 р. – державний переворот і прихід до влади П. Скоропадського;

1 листопада 1918 р. – «Листопадовий зрив» у Львові;

13 листопада 1918 р. – проголошення Західноукраїнської Народної Республіки;

14 листопада 1918 р. – утворення Директорії;

22 січня 1919 р. – Акт злуки УНР і ЗУНР;

Грудень 1919 – травень 1920 рр. - Перший «Зимовий похід» Армії УНР;

Квітень 1920 р. – Варшавська угода;

Березень 1921 р. – Ризький мирний договір.

Персоналії: Павло Скоропадський, Євген Петрушевич, Симон Петлюра, Нестор Махно, Християн Раковський.

Поняття та терміни: «Директорія», «соборність», «отаманщина», «воєнний комунізм», «Чортківська офензива», «Київська катастрофа».

Українська СРР в умовах нової економічної політики (1921 – 1928 рр.)

Голод у південних губерніях УСРР. Антицерковна кампанія. Неп в УСРР. Вхідження УСРСР до складу СРСР. Політика «коренізації» УСРР («українізація»). Кампанія з ліквідації неписьменності дорослих. Українське національне відродження 1920-х рр.

Дати:

1921 – 1923 рр. – голод в Україні;

1921 р. – утворення Української автокефальної православної церкви (УАПЦ);

1922 р. – вхідження УСРР до складу СРСР

1923-р. – початок політики «коренізації» в УСРР;;

1925 р. – проголошення курсу на індустріалізацію;

Персоналії:

Олександр Шумський, Микола Скрипник, Михайло Волобуєв, Микола Хвильовий, Лесь Курбас, Михайло Бойчук, Олександр Довженко, Василь Липківський.

Поняття та терміни: «неп», «трест», «індустріалізація», «коренізація», «автокефальна церква».

Утвердження тоталітарного режиму (1929 -1939 рр.)

Форсована індустріалізація, насильницька колективізація, ідеологізація суспільного і культурного життя в Україні. Культ особи. Масові репресії. Голодомор 1932-1933 рр. в Україні – геноцид Українського народу. Згорання українізації. Антицерковна кампанія.

Дати:

1928/1929-1932 рр. – перша п'ятирічка;

1928 р. – судовий процес «Шахтинська справа»;

1929 р. – початок насильницької колективізації;

1930 р. – судовий процес у справі «Спілки визволення України» (СВУ).

1932 – 1933 рр. – Голодомор в Україні;

1934 р. – перенесення столиці УСРР з Харкова до Києва;

1937 р. – ухвалення Конституції УРСР;

1937 – 1938 рр. – «Великий терор».

Персоналії: Лазар Каганович, Станіслав Косіор, Максим Рильський, Павло Вірський, Григорій Верьовка.

Поняття та терміни: тоталітарний режим», «стаханівський рухп'ятирічка», «форсована індустріалізація», «стаханівський рух», «колективізація», «розкуркулення», «закон про п'ять колосків», «Голодомор», «чорна дошка»,

«ГУЛАГ», «розстріляне відродження», «паспортна система», «соціалістичний реалізм».

Західна Україна в 1921 – 1939 рр.

Соціально-економічний розвиток українських земель у складі Польщі, Румунії, Чехословаччини. Українські суспільно-політичні рухи, радикалізація політичного життя в 1930-х роках. Карпатська Україна.

Дати:

1920 р. – підписання Бессарабського протоколу, визнання країнами Антанти входження Бессарабії до складу Румунії;

1923 р. - визнання країнами Антанти входження Східної Галичини до складу Польщі; саморозпуск уряду ЗУНР;

1925 р. – утворення Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО);

1929 р. – утворення Організації українських націоналістів (ОУН);

1930 р. – проведення польською владою акції «пацифікації»;

1938 р. – надання автономії Підкарпатській Русі у складі Чехо-Словаччини;;

15 березня 1939 р. – проголошення незалежності Карпатської України.

18 березня 1939 р. – окупація Угорщиною Карпатської України.

Персоналії: Євген Коновалець, Степан Бандера, Андрій Мельник, Августин Волошин.

Поняття та терміни: «осадництво», «пацифікація», «русинство», «Таємний університет», «політична еміграція».

Україна під час Другої світової війни (1939 – 1945 рр.)

Початок Другої світової війни. Приєднання Західної України, Південної та Північної Бессарабії та Північної Буковини до складу УРСР. Напад нацистської Німеччини та її союзників на СРСР. Оборона Києва, Одеси, Севастополя. Поразки Червоної армії. Нацистський окупаційний режим. Голокост. Радянський партизанський рух. Діяльність ОУН. Утворення УПА. Польсько-український конфлікт. Створення Української головної визвольної ради (УГВР). Вигнання нацистських окупантів з території України. Депортація кримських татар та інших народів Криму (травень 1944 р.). Внесок українців у визволення народів Європи від нацизму. Завершення Другої світової війни.

Дати:

23 серпня 1939 р. - радянсько-німецький договір про ненапад і таємний протокол до нього («пакт Молотова-Ріббентропа»);

1 вересня 1939 р. – початок Другої світової війни;

17 вересня 1939 р. – вторгнення Червоної армії на територію Західної України;

Червень 1940 р. – вторгнення Червоної армії на територію Бессарабії та Північної Буковини;

22 червня 1941 р. – напад Німеччини на СРСР;

30 червня 1941 р. – проголошення Акта про відновлення Української Держави;

14 жовтня 1942 р. – створення Української повстанської армії (УПА);

грудень 1942 р. – початок вигнання нацистських загарбників з України;

6 листопада 1943 р. – визволення Києва від нацистських окупантів;
січень – лютий 1944 р. – (Корсунь-Шевченківська наступальна операція);
28 жовтня 1944 р. – завершення вигнання нацистських окупантів зі всієї території України;

9 травня 1945 р. – День Перемоги над нацистською Німеччиною;

2 вересня 1945 р. – завершення Другої світової війни.

Персоналії: Тарас Бульба (Боровець), Роман Шухевич, Іван Кожедуб, Олексій Берест, Кузьма Дерев'янка, Ярослав Стецько.

Поняття та терміни: «радянська», «новий порядок», «План Барбаросса», «мобілізація», «евакуація», «план Ост», «Голокост», «колабораціонізм», «рух Опору», «Український штаб партизанського руху (УШПР)», «похідні групи», «Поліська Січ», «Східний вал», «випалена земля», «депортація»,

Україна в перші повоєнні роки(1945 – на початку 1950-х рр.)

Участь УРСР у зовнішній політиці Радянського Союзу. Адміністративно-територіальні зміни. Відбудова.. Голод в Україні 1946 – 1947 рр. Радянська західних областей України. Боротьба ОУН і УПА. Придушення визвольного руху. Розгортання ідеологічних кампаній (боротьба з «українським буржуазним націоналізмом», «низькопоклонством перед Заходом», «безродними космополітами» тощо). Культура і наука.

Дати:

1945 р. – входження Закарпаття до складу УРСР.

квітень 1945 р. – Україна – співзасновниця Організації Об'єднаних Націй (ООН);

березень 1946 р. – «саморозпуск» Української греко-католицької церкви (УГКЦ);

1946 – 1947 рр. – голод в Україні;

квітень – липень 1947 р. – проведення польською владою операції «Вісла».

Персоналії: Йосип Сліпий, Володимир Сосюра, Олесь Гончар.

Поняття та терміни: «відбудова», «операція «Вісла», «ждановщина», «лисенківщина», «холодна війна»,

Україна в умовах десталінізації (1953 – 1964 рр.)

Лібералізація суспільно-політичного життя УРСР в середині 1950 – 1960-х рр.: припинення масових репресій, часткова реабілітація. Зміни адміністративно-територіального устрою УРСР. Спроби реформування управління промисловістю та сільського господарства, соціальної сфери.. Виникнення руху «шістдесятників», першої хвилі дисидентського руху наприкінці 1950 – початку 1960-х рр. Культура і наука.

Дати:

1953-1954 рр. – повстання політичних в'язнів в сталінських концтаборах. Ліквідація ГУЛАГу;

лютий 1954 р. – входження Кримської області до складу УРСР;

1956 р. – XX з'їзд КПРС, засудження культу особи;

1957 р. – запуск першого штучного супутника Землі, початок «космічної ери»;

1959 р. – утворення Української робітничо-селянської спілки.

1961 р. – перший політ людини в Космос (Юрій Гагарін)

Персоналії:

Левко Лук'яненко, Іван Світличний, Алла Горська, Іван Дзюба, Ліна Костенко, Євген Сверстюк, Василь Симоненко.

Поняття та терміни: «десталінізація», «культ особи», «лібералізація», «політична реабілітація», «відлига», «раднаргоспи», «шістдесятники», «дисидентство», «хрущовки».

Україна в період загострення кризи радянської системи (1965 –1985р.)

Політико-ідеологічна криза радянського ладу в Україні (середина 1960 – початок 1980-х рр.). Спроби економічних реформ у другій половині 1960-х рр. Здобутки і проблеми соціальної сфери. Культура і наука. Русифікація. Опозиційний рух.

Дати:

1965 р. – реформи у сільському господарстві та промисловості («косигінська реформа»); перша хвиля арештів дисидентів;

1972 р. – зміна політичного керівництва УРСР; масові арешти дисидентів;

1976 р. – утворення Української Гельсінської групи.

Персоналії: Петро Григоренко, Валерій Марченко, Микола Руденко, Василь Стус, Олег Антонов, Сергій Параджанов, Іван Миколайчук, Володимир Івасюк, Леонід Биков.

Поняття та терміни: «розвинений соціалізм», «застій», «номенклатура», «дефіцит», «русифікація», «самвидав», «тамвидав», «правозахисник», «Конституція розвинутого соціалізму».

Розпад Радянського Союзу та відродження незалежності України (1985 – 1991 рр.)

Початок «перебудови». Загострення соціально-економічної кризи. Рівень життя населення. Чорнобильська катастрофа. Зростання соціальної та національної активності українського суспільства наприкінці 1980-х рр. Загальноукраїнський страйк шахтарів. Політичні реформи. Формування багатопартійності, створення Народного руху України за перебудову, перші альтернативні вибори до Верховної Ради УРСР. Створення Автономної Республіки Крим (12 лютого 1991 р.) Декларація про державний суверенітет України. Акт проголошення незалежності України. Проведення Всеукраїнського референдуму та виборів Президента України.

Дати:

квітень 1985 р. – початок «перебудови»;

26 квітня 1986 р. – вибух на Чорнобильській АЕС;

вересень 1989 р. – виникнення Народного Руху України за перебудову);

березень 1990 р. - проведення перших альтернативних виборів до Верховної Ради УРСР;

16 липня 1990 р. – ухвалення Верховною Радою УРСР Декларації про державний суверенітет України;

24 серпня 1991 р. – ухвалення Верховною УРСР Радою Акта проголошення незалежності України;

1 грудня 1991 р. – проведення Всеукраїнського референдуму і виборів Президента України. Обрання Президентом України Л.Кравчука.

Персоналії: Леонід Кравчук, В'ячеслав Чорновіл.

Поняття та терміни: «перебудова», «гласність», «плюралізм», «багатопартійність», «суверенітет», «інфляція» «ринкові відносини», «референдум».

Україна в умовах незалежності

Початок державотворчих процесів. Заснування Збройних Сил України. Дострокові вибори до Верховної Ради та вибори Президента України. Затвердження державної символіки (1992 р.), формування інституту громадянства) Ухвалення Конституції України 1996 р.. Приватизація. Лібералізація цін. Грошова реформа (1996 р.). Майнова диференціація суспільства. Інтегрування України у європейське та світове співтовариство. «Газові» та «торговельні війни» з Росією. Збройна агресія Росії проти України.

Культура, наука, спорт та релігійне життя в незалежній Україні.

Дати:

6 грудня 1991 р. – заснування Збройних Сил України;

липень 1994 р. – обрання Л. Кучми Президентом України;

1995 р. – обрання України членом Ради Європи (РЄ);

28 червня 1996 р. – ухвалення Конституції України;

Вересень 1996 р. – запровадження національної грошової одиниці – гривні;

Жовтень-грудень 2004 р. – «Помаранчева революція», обрання Президентом України В.Ющенко;

2008 р. – вступ України до Світової організації торгівлі (СОТ).

Січень 2010 р. – обрання В.Януковича Президентом України;

Листопад 2013- лютий 2014 рр. – «революція Гідності», повалення режиму В.Януковича;

Червень 2014 р. – обрання П.Порошенка Президентом України

2014 р. – підписання Українбою Угоди про асоціацію з Європейським Союзом (ЄС)

Поняття та терміни: «корупція», «тіньова економіка», «Помаранчева економіка», «Євромайдан». «Небесна сотня», «революція Гідності», «сепаратизм», «антитерористична операція», «анексія», «тимчасово окупована територія», «кіборги», «волонтерський рух», «люстрація», «поліконфесійність».

3. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Час виконання тесту – 180 хвилин.

Екзаменаційний тест з математики складається із 90 завдань. Завдання № 1–85 складаються з основи та чотирьох варіантів відповіді, з яких лише один правильний. Завдання вважається виконаним, якщо учасник тестування записав номер обраної відповіді у Бланк відповідей. Завдання № 86–90 передбачає розв'язання задачі з обґрунтуванням усіх етапів розв'язування. Завдання вважається виконаним, якщо вступник навів усі етапи розв'язування, обґрунтував їх, зробив посилання на

математичні факти, з яких випливає те чи інше твердження, проілюстрував розв'язання задачі рисунками, графіками тощо.

За кожен правильну відповідь нараховується 1 бал.

Кількість правильних відповідей за тестові питання	Бал за 200- бальною шкалою оцінювання	Кількість правильних відповідей за тестові питання	Бал за 200- бальною шкалою оцінювання
0	0	43	108
1	66	44	109
2	67	45	110
3	68	46	111
4	69	47	112
5	70	48	113
6	71	49	114
7	72	50	115
8	73	51	116
9	74	52	117
10	75	53	118
11	76	54	119
12	77	55	120
13	78	56	121
14	79	57	122
15	80	58	123
16	81	59	124
17	82	60	125
18	83	61	126
19	84	62	127
20	85	63	128
21	86	64	129
22	87	65	130
23	88	66	131
24	89	67	132
25	90	68	133
26	91	69	134
27	92	70	135
28	93	71	136
29	94	72	137
30	95	73	138
31	96	74	139
32	97	75	140
33	98	76	141
34	99	77	142
35	100	78	143
36	101	79	144
37	102	80	145

38	103	81	146
39	104	82	147
40	105	83	148
41	106	84	149
42	107	85	150

Від 86-го до 90-го завдання за кожну відповідь нараховується від 0 до 10 балів у залежності від повноти відповіді.

7,6 – 10 балів – завдання виконано повністю, відповідь обґрунтовано, висновки та пропозиції аргументовано і оформлено належним чином.

5,1 – 7,5 балів – завдання виконано повністю, але допущено незначні неточності у розрахунках або оформленні; або при належному оформленні завдання виконано не менш ніж на 80%.

2,6 – 5 балів – завдання виконано менш ніж на 60%, за умови належного оформлення; або не менш ніж на 80% якщо допущені незначні помилки у розрахунках або оформленні.

0 – 2,5 балів – завдання виконано менш ніж на 40%, без належного оформлення, зі значними помилками у розрахунках або оформленні.

Отже, за 5 завдань відкритої форми з розгорнутою відповіддю вступник може набрати від 0 до 50 балів.

Остаточна конкурсна оцінка (**КО**) за 200-бальною шкалою (від 0 до 200) формується за формулою:

$$\mathbf{КО = 3Т + ВТ,}$$

де **3Т** – бали за виконання завдань тесту з вибором однієї правильної (див. таблицю); **ВТ** – бали за виконання завдань тесту відкритої форми з розгорнутою відповіддю (від 86-го до 90-го).

4. Список використаної та рекомендованої літератури

Підручники

1)

1. Лях Р.Д., Темірова Н.Р. Історія України: підруч. для 7 кл. / Р. Лях, Н. Темірова. - 4-те вид., випр. - К. : Генеза, 2003. - 190 с.: іл.
2. Свідерський Ю.Ю., Ладиченко Т.В. Романишин Н.Ю. Історія України: Підручник для 7 кл. - К.: Грамота, 2007. - 272 с.: іл.
3. Смолій В.А. Історія України: Підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. / В.А.Смолій, В.С.Степанков. - К.: Генеза, 2007. - 224 с.: іл., карти.
4. Гісем О.В., Мартинюк О.О. Історія України. 8 клас: Підручник для загальноосвіт. навч.закл. / О.В.Гісем, О.О.Мартинюк. - Х.: АН ГРО плюс, 2008. - 256 с.: іл.

5. Власов В.С. Історія України: 8 кл.: підруч. для загальноосвіт. навч. закл. / В.С.Власов. - К.: Генеза, 2008. - 304 с.: іл., карти.
6. Швидько Г.К. Історія України, XVI-XVIII ст.: підруч. для 8-го кл. загальноосвіт. навч. закл. / Г.К.Швидько. - К.: Генеза, 2008. - 336 с.: іл., карти.
7. Струкевич О.К. Історія України: Підручн. для 9-го кл. загальноосвіт. навч. закл. / О.К.Струкевич. - К.: Грамота, 2009. - 288 с.: іл.
8. Турченко Ф.Г. історія України.: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Ф.Г.Турченко, В.М.Мороко. - 2-ге вид. - К.: Генеза, 2011. - 352 с.: іл., карти.
9. Реєнт О. Історія України: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. Реєнт, О. Малій. – К.: Генеза, 2009. – 240 с.: іл., карти.
10. Струкевич О.К. Історія України: підр. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. : рівень тандарту, академічний рівень.- К. : Генеза, 2009.- 286 с.:іл., карти
11. Кульчицький С.В., Лебедева Ю.Г. Історія України: підр. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. : рівень тандарту, академічний рівень.- К. : Генеза, 2010.- 304 с.:іл., карти
12. Реєнт О.П., Малій О.В. Історія України: Підручн. для 10 класу загальноосвіт. навч. закл. - К.: Генеза, 2010. - 240 с.
13. Турченко Ф.Г. Новітня історія України. Частина перша. 1914 - 1939. Підруч. для 10-го кл. серед. загальноосвіт. навч. закл. / Ф.Г.Турченко. - Вид. 3-тє, виправл. та допов. - К.: Генеза, 2003. - 352 с.: іл.
14. Турченко Ф.Г. Новітня історія України (1939 - початок ХХІ ст.): Підручник для 11-го кл. серед. загальноосв. навч. закл. / Ф.Г.Турченко, П.П.Панченко, С.М.Тимченко. - Вид. 5-тє, доопрац. й допов. - К.: Генеза, 2006. - 384 с.: іл., карти.
15. Свідерський Ю. Ю Давня і середньовічна історія України – Ч. I. / Ю. Ю. Свідерський, В. М. Окаринський .– Тернопіль: Астон, 2007. – 368 с.
16. Коріненко П. С. Новітня історія України (1939 – 2007 рр.). / П. С. Коріненко, М. В. Бармак, В. Д. Терещенко – Ч. IV. – Тернопіль: Видавництво Астон, 2007. – 400 с.
17. Касьянов Г. В. Україна 1991–2007: нариси новітньої історії / Г. В. Касьянов. – К.: Наш час, 2008. – 432 с.
18. Пометун О.І. Історія України: підр. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. : рівень тандарту, академічний рівень.-Харків. : Сиція, 2012.- 336 с.:іл.

2)

19. Баран В. Історичні витоки українського народу / В. Баран, Я. Баран. – К.: Генеза, 2005. – 208 с.
20. Бойко О. Д. Історія України : підручник / О. Д. Бойко. - 4-е вид. – К. : Академвидав, - 2012. – 704 с.

- 21.Бойко О. Д. Нариси з новітньої історії України (1985-1991 рр.): навч. посіб. – К.: Кондор. – 2004. -357с.
- 22.Брехуненко В. Східна брама Європи. Козацька Україна в середині XVII-XVIII ст. / В. Брехуненко. – К. : Темпора,2014. – 504 с.
- 23.Вівчарик М. М. Україна: від етносу до нації: Навч. посібник. –К.: Вища школа, 2004. -239с.
- 24.Гісем О.В. Історія України: комплексний довідник / О.В. Гісем, О.О. Мартинюк. – Х.: Ранок-НТ, 2010. – 480 с.
25. Горелов М. Є. Цивілізаційна історія України / М.Є. Горелов, О.П. Моця та ін. – К.: ЕксОб. – 2005. - 632 с.
- 26.Греченко В.А. Історія України: модульний курс: навчальний посібник для ВНЗ / В.А. Греченко. – Х. : Торгінг плюс, 2009. – 384 с.
- 27.До 100-річчя Української революції / упоряд. О.П. Мокрогуз. – Х. : Основа, 2017. – 80 с.
- 28.Литвин В. М. Історія України. Підручник / В. М. Литвин. – К.: Наукова думка, 2010. -831с.
- 29.Мицик Ю.А. Історія України: навчальний посібник для ЗНЗ / Ю.А. Мицик, О.Г. Бажан, В.С. Власов. – К.: Києво-Могилянська академія, 2010. – 595с.
- 30.Снайдер Т. Українська історія, російська політика, європейське майбутнє / Тімоті Снайдер; за ред. О. Панича; перекл. О. Панича, Р. Свято. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2014. - 232 с.
- 31.Снайдер Т. Чорна земля. Голокост як історія і застереження / Тімоті Снайдер ; пер. з англ.: П. Білак, О. Камишникова, Т. Родіонова; наук. ред. В. Склокін. – К. : ТОВ «АРТ КНИГА», 2017. – 394 с.
- 32.Яковенко Н. Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень т ідей в Україні XVI – початку XVIII століття / Н. Яковенко. - К. : Laugus, 2012. - 472 с.

Посібники

1. Алексеев Ю. М., Вертерел А. Г. Історія України.: Навчальний посібник. - К: Каравела, 2004. - 256 с.
2. Білоцерківський В. Я. Історія України: навчальний посібник. - К: Центр учбової літератури, 2007. - 535 с.
3. . Видатні постаті в історії України (IX - XIX ст.): Короткі біографічні нариси. Історичні та художні портрети / В. І. Гусев, О. Г. Сокирко, В. Г. Червінський. - К: Вища школа, 2002. - 359 с.
4. Гісем О.В. Історія України. Збірник типових тестових завдань: навч. посіб. / О.В.Гісем, О.О.Мартинюк. - К.: Український центр підготовки вступників, 2013. - 208с.

5. Гісем О.В., Мартинюк О.О., Трухан О.Ф. Історія України. 7-9 класи: Наочний довідник / О.В. Гісем, О.О. Мартинюк, О.Ф. Трухан. - К.; Харків: Веста, 2007. - 176 с.
6. Гісем О.В., Мартинюк О.О. Історія України. 10-11 класи: Наочний довідник / О.В.Гісем, О.О.Мартинюк. - К.;Х.: Веста, 2007. - 152 с.
7. Довідник з історії України (А-Я): посібник для ЗНЗ / за заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. - 2-ге вид., доопр. і доп. -К.: Генеза, 2001. -1136с.
8. Островський В.В. Готуємося до зовнішнього незалежного оцінювання: збірник тестових завдань з історії України / В.В.Островський. - 2-ге видання, доповнене. - Тернопіль: Мандрівець, 2014. - 424 с.: іл.
9. Кульчицький С. В. Історія України: Довідник для вступників та школярів загальноосвітніх навчальних закладів. / С. В. Кульчицький, Ю. А. Мицик, В. С. Власов. - К.: Літера ЛТД, 2009. - 528 с.
10. Коріненко П. С. Історія українського селянства: навч.-метод. посіб. / П. С. Коріненко – Тернопіль : [Вид відділ ТНПУ], 2014. – 296 с.
11. Історія України: посібник для 10-11 класів / наук. ред. А. Козицький. – Львів, Піраміда, 2012. – 256 с.
12. Історія України: посібник / за ред. Г. Темка, Л. Тупчієнка. – К.: Академія, 2002. – 480 с.
13. Історія України: словник-довідник / авт.-упоряд. І.Е. Щедрина. – Х. : Країна мрій, 2004. – 148 с.
14. Історія України XIX-XXI століть: практикум / В.Є. Голубко, Р.В. Лаврицький, А.Ф. Лозинський, М.Я. Нагіряк, В.І. Чура. – К. : Знання, 2015. – 375 с.
15. Кормич Л. Історія України від найдавніших часів і до XXI ст.: навч. посібник / Л. Кормич, В. Багацький. – Х.: Одиссей, 2004. – 480 с.
16. Новий довідник: історія України / С. Крупчан, Т. Крупчан, О. Скопненко, О.Іванюк. – К. : Казка, 2006. – 736 с.
17. Сас П. М. Історія України. XVI-XVIII століття: Навч. посібник. –Л.: Дивосвіт, 2001. -291 с.
18. Світлична В.В. Історія України: навчальний посібник / В.В. Світлична. – Львів: Новий Світ – 2004. – 304с.
19. Уривалкін О. М. Історія України (середина XIII – середина XVIII століття): навч. посібник / О.М. Уривалкін. – К.: Кондор, 2005. – 284 с.
20. Чутський А. І. Історія України: навчальний посібник. К: МАУП. 2006. - 345 с.
- 21.

Атласи

1. Атлас з історії України: 7 клас / Упорядники: Д. В. Ісаєв, О. І. Гісем, О. О. Мартинюк. - Київ: Інститут передових технологій, 2003. - 16 с.

2. Атлас з історії України XVI-XVIII ст.: 8 клас / Упорядники: Д. В. Ісаєв, О. І. Гісем, О. О. Мартинюк. - Київ: Інститут передових технологій, 2004. - 16 с.
3. Атлас з історії України друга пол. XVIII - початок XX ст.: 9 клас / Упорядники: Д. В. Ісаєв, О. І. Гісем, О. О. Мартинюк. - Київ: Інститут передових технологій, 2005. - 20 с.
4. Атлас з історії України 1914-1939 рр.: 10 клас / Упорядники: О. І. Гісем, Д. В. Ісаєв, О. О. Мартинюк. - Київ: Інститут передових технологій, 2006. - 16 с.
5. Атлас з історії України 1939-2005 рр.: 11 клас / Упорядники: О. І. Гісем, Д. В. Ісаєв, О. О. Мартинюк. - Київ: Інститут передових технологій, 2006. - 16 с.